

T. XXV (2022) Z. 4 (68)
ISSN 1509-1074
10.24425/rhpp.2022.143257

**ROCZNIK
HISTORII PRASY POLSKIEJ**

**Philatelic magazines in Poland
post-1945: An Overview.
Part I. A General Profile:
Magazines published by the
Central Management Board
of the Polish Philatelic Asso-
ciation and the local branches
of the PPA**

**Czasopisma filatelistyczne
w Polsce po 1945 r. Próba
charakterystyki segmentu
Część 1: Charakterystyka
ogólna. Czasopisma
Zarządu Głównego PZF
i Okręgów PZF**

Katedra Dziennikarstwa
i Komunikacji Społecznej
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
ul. Uniwersytecka 17
PL 25-406 Kielce
e-mail: aleksandra.lubczynska@ujk.edu.pl
<https://orcid.org/0000-0001-8834-6142>

**Aleksandra
LUBCZYŃSKA**

KEY WORDS:

Polish press in the 20th century, philatelic magazines,
press market segments, press research

SŁOWA KLUCZOWE:

czasopisma filatelistyczne, współczesny rynek prasowy,
badania prasy

ABSTRACT

This is the first part of a longer article on the post-war Polish philatelic press. It contains an overview of this press segment in the context of the rising interest in philately in Poland and a review of the magazines published by the Central Management Board of the Polish Philatelic Association and the local branches of the PPA.

ABSTRAKT

Pierwsza część artykułu poświęconego polskiej prasie filatelistycznej, ukazującej się od 1945 r., zawiera ogólną charakterystykę tego segmentu na tle rozwoju filatelistyki w Polsce. Ponadto omówiono tu czasopisma wydawane nakładem Zarządu Głównego Polskiego Związku Filatelistów oraz nakładem Okręgów PZF.

Streszczenie

Tematem artykułu są czasopisma filatelistyczne, ukazujące się w Polsce od 1945 r. Głównym jego celem jest systemowe ujęcie tego segmentu oraz pokazanie jego rozwoju na tle rozwoju ruchu filatelistycznego, zorganizowanego w odpowiednich strukturach. W zamierzeniu autorka chce włączyć polskie czasopisma filatelistyczne, w swojej istocie niszowe, do badań prasoznawczych z tezą, że segment prasy filatelistycznej oraz badania nad nim mają ogromny potencjał i mogą się przyczynić do poszerzenia wiedzy na temat rynku polskiej prasy hobbystycznej. Opracowanie powstało z wykorzystaniem elementów analizy zawartości prasy oraz analizy literatury przedmiotu. Bazę źródłową artykułu stanowiły roczniki poszczególnych czasopism, dostępne w Bibliotece Narodowej i w Bibliotece Jagiellońskiej oraz w Bibliotece Muzeum Poczty i Telekomunikacji we Wrocławiu. Zgromadzone materiały zaprezentowano i omówiono w porządku wyznaczonym przez wydawcę danego tytułu. Część I artykułu obejmuje historię oraz charakterystykę pism wydawanych przez Zarząd Główny Polskiego Związku Filatelistów oraz przez Okręgi PZF.

Wprowadzenie

Czasopisma filatelistyczne są lustrem, w którym odbijają się dzieje filatelistyki. I nie tylko dlatego, że na ich łamach dokumentuje się coraz to nowe epizody z jej historii, ale też dlatego, że sytuacja czasopism zawsze wynika z jej aktualnego potencjału. W związku z tym badania prasy filatelistycznej odbywają się każdorazowo w odniesieniu do samej filatelistyki — albo na jej tle.

Na ziemiach polskich ten ruch kolekcjonerski, a zarazem piśmiennictwo filatelistyczne miały początek pod koniec XIX w. W 1893 r. w Krakowie założono „Klub Filatelistów”, którego głównym inicjatorem był właściciel pierwszego polskiego sklepu filatelistycznego („Krakowskiego Bazaru Marek Pocztowych”) Mikołaj Maksymilian Urbański. On także został redaktorem powołanego w następnym roku miesięcznika „Polski Filatelista”. Za zadanie pisma uznano informowanie o emisjach najnowszych znaczków pocztowych, zamieszczanie rozpraw z dziedziny filatelistyki oraz biogramów znanych kolekcjonerów, ponadto omawianie ukazującej się literatury filatelistycznej, ostrzeganie przed fałszywymi znaczkami oraz nierzetelnymi kupcami i spekulantami. Pismo miało też pełnić rolę kroniki działalności krakowskiego „Klubu Filatelistów”.

Po pierwszych latach sukcesów, na skutek różnych zawirowań, przede wszystkim organizacyjnych i finansowych, „Klubowi” nie udało się utrzymać pisma i w 1897 r. zostało zawieszona. W roku następnym jego wydawanie wznowiono, ale uczyniła to już inna redakcja. Z inicjatywy redaktora Urbańskiego oraz kilku innych znanych krakowskich filatelistów powstał bowiem nowy „Związek Polskich Zbieraczy Znaczków Pocztowych w Krakowie” (1898 r.), a „Polski Filatelista” stał się jego organem. W 1899 r. „Klub Filatelistów”, pozostający bez organu fachowego, przystąpił do edycji nowego pisma pn. „Filatelia”, którego redaktorem został Zygmunt Gessner. Do jego zadań należało zapoznawanie czytelników z wszelkimi wiadomościami z dziedziny filatelistyki oraz poradnictwo w zakresie zbierania, rozpoznawania i oceny znaczków pocztowych. Ukazało się 12 numerów „Filatelii”, ostatni w grudniu 1899 r. Pismo przestało wychodzić w wyniku połączenia się obu organizacji: „Klubu Filatelistów” i „Związku Polskich Zbieraczy Znaczków Pocztowych w Krakowie”

w „Kółko Filatelistów Polskich”, którego organem pozostał „Polski Filatelista”. Ten ostatni ukazywał się do połowy 1900 r.¹

W okresie przed wybuchem Wielkiej Wojny ukazywał się jeszcze „Filatelista” (1908–1914) wydawany w Rzeszowie oraz wychodziły trzy inne pisma o charakterze efemerycznym. To i tak spory dorobek zważywszy na to, że był to okres niewoli narodowej, a przedmiotem zainteresowania polskich filatelistów okazał się tylko jeden znaczek polski (z 1860 r.) oraz znaczki obce.

W latach międzywojennych nastąpiło znaczne ożywienie ruchu filatelistycznego, któremu sprzyjały emisje polskich już znaczków; w różnych okresach ukazywało się 26 czasopism oraz ponad 30 innych wydawnictw filatelistycznych. Spośród czasopism jednak tylko niektóre traktowały filatelistykę jako poważną dziedzinę kolekcjonerstwa, a nie jak przedmiot interesów handlowych. Do tych pierwszych należały np.: ukazujący się w Krakowie „Filatelista Polski” (1919–1922) i jego kontynuacja „Nowy Filatelista” (1922–1924), lwowski „Ilustrowany Kurier Filatelistyczny” (1924–1939) — jeden z najprężniejszych periodyków filatelistycznych międzywojnia, następnie ukazujący się równie długo, ale w Brześciu nad Bugiem „Ikaros” (1926–1939), czy niezwykle interesująco redagowane poznańskie „Ilustrowane Wiadomości Filatelistyczne” (1931–1939). Wszystkie one stanowią dziś nieocenione źródło dziejów filatelistyki tego okresu. Z kolei na niestabilność wielu ówczesnych pism wpływało ich uzależnienie od pomocy finansowej osób prywatnych, udzielanej zwykle w formie ogłoszeń, często krótkiej i nietrwalej. Także słabo jeszcze rozwinięte kluby i stowarzyszenia filatelistyczne nie były w stanie ze składek członków prenumeratorów, których liczba zresztą bardzo się zmieniała, utrzymać dłużej wielu pism².

Stan badań

Publikacje o czasopismach filatelistycznych, niezwykle cenne jako źródło wiedzy o aktywności środowisk filatelistycznych, w większości mają charakter spisów lub katalogów tytułów, choć pierwsza z nich, autorstwa Aleksandra Śnieżki, jest bardzo dobrze źródłowo opracowaną monografią, dającą pełny i uporządkowany przekaz informacji na temat genezy, dziejów i funkcjonowania polskiej prasy filatelistycznej do 1962 r.³ Podobną wartość przedstawia nieco późniejsza publikacja Ryszarda Rosina, omawiająca prasę filatelistyczną na tle rozwoju ruchu filatelistycznego⁴.

¹ A. Śnieżko, *Polska prasa filatelistyczna. Zarys historyczny 1894–1962*, Warszawa 1963, s. 12–21.

² Tamże, s. 29–72.

³ A. Śnieżko, *Polska prasa filatelistyczna...*

⁴ R. Rosin, *Polska prasa filatelistyczna w latach 1894–1969 i jej wpływ na rozwój polskiego ruchu filatelistycznego*, Kraków 1969.

Wiele informacji na temat rozwoju liczbowego prasy filatelistycznej wnosi publikacja Zygmunta Janika *Krajowe czasopisma filatelistyczne*⁵. Wśród wartościowych i kompletnych dla swojego okresu katalogów pism filatelistycznych wymienić można opracowania Stefana Fijasa, będące rejestrem czasopism — polskich i zagranicznych — zgromadzonych w Bibliotece Muzeum Poczty i Telekomunikacji we Wrocławiu. Każda z zamieszczonych w katalogach not zawiera szczegółowy opis wydawnictwa oraz wykaz egzemplarzy będących w posiadaniu Biblioteki⁶. Dla filatelistycznej prasy krakowskiej cenna jest publikacja Józefa Machowskiego, obrazująca jej początki i lata powojenne⁷, a dla tarnowskiej — opracowanie Stanisława Bema obejmujące lata 1919–1999⁸. Należy też wspomnieć o bibliografii zawartości polskich czasopism filatelistycznych w opracowaniu Barbary i Tadeusza Wincewiczów, w dziesięciu zeszytach rejestrującej retrospektywnie dorobek polskiego piśmiennictwa filatelistycznego od jego początku aż do wybuchu II wojny światowej, oraz o opracowanej przez Tadeusza Wincewicza bibliografii zawartości sztandarowego pisma polskich filatelistów — „Filatelisty”⁹. Historia i zawartość czasopism filatelistycznych były też przedmiotem wielu artykułów, publikowanych zazwyczaj przez autorów filatelistów na łamach pism filatelistycznych bądź w monografiach poświęconych filatelistyce¹⁰. Dorobek piśmienniczy filatelistyki prezentowano na licznych wystawach i konferencjach poświęconych temu hobby, np. na sympozjum „Polskie czasopiśmiennictwo filatelistyczne wczoraj, dziś i jutro” w 1994 r. w Krakowie z okazji 100. rocznicy inauguracji edycji „Polskiego Filatelisty” — pierwszego czasopisma filatelistycznego na ziemiach polskich¹¹.

⁵ Z. Janik, *Krajowe czasopisma filatelistyczne*, Warszawa 1998.

⁶ S. Fijas, *Polskie czasopisma filatelistyczne. Katalog wystawy*, Wrocław 1984; *Zagraniczne czasopisma filatelistyczne i pocztowe. Katalog*, [oprac. S. Fijas], Wrocław 1988; *Krajowe czasopisma pocztowe i filatelistyczne. Katalog*, [oprac. S. Fijas], Wrocław 1990.

⁷ J. Machowski, *Rola Krakowa w rozwoju polskiej prasy filatelistycznej*, Kraków 1969.

⁸ S. Bem, *80 lat tarnowskiej prasy filatelistycznej 1919–1999*, Tarnów 2004.

⁹ B. i T. Wincewicz, *Bibliografia zawartości polskich czasopism filatelistycznych 1894–1939*, z. 1–10, Wrocław 1985–1988; T. Wincewicz, *Filatelistyka 1990–2000. Bibliografia zawartości*, Wrocław 2000.

¹⁰ Np.: W. Farbotko, „Przegląd Filatelistyczny” 1921–, „Historyczno-Badawczy Biuletyn Filatelistyczny” [dalej: HBBF] 1996, nr 1/2, s. 27–28; tegoż, „Historyczno-Badawczy Biuletyn Filatelistyczny” 1987–1999. *Bibliografia zawartości*, „HBBF” 1999, nr 3/4, s. 122–143; tegoż, *Polska literatura filatelistyczna*, „Filatelisty Kaliski” 2005, nr 3, s. 4–10; tegoż, *O „Przeglądzie Filatelistycznym”, braciach Szczerbach i Zbigniewie Kukulskim*, „HBBF” 2007, nr 1/2, s. 40–42; tegoż, *Historyczno-Badawczy Biuletyn Filatelistyczny 2000–2010. Bibliografia zawartości*, „HBBF” 2010, nr 1/2, s. 36–58; tegoż, *90 lat łódzkiej prasy filatelistycznej*, „Filatelisty” 2011, nr 9, s. 447–449; B. Michalak, *Filatelistyczne piśmiennictwo religijne*, „Filatelisty Kaliski” 2005, nr 3, s. 11–14; J. Bielawski, *Piśmiennictwo w Okręgu Kaliskim*, „Filatelisty Kaliski” 2005, nr 3, s. 18–20; M. Smoła, *Piśmiennictwo filatelistyczne w Tarnowie*, [w:] tegoż, *75 lat filatelistyki w Tarnowie*, Tarnów 2010, s. 257–274.

¹¹ Numer 3/4 „Historyczno-Badawczego Biuletynu Filatelistycznego” z 1995 r. w połowie wypełniony był referatami, wygłoszonymi na tymże sympozjum: Z. Guzowski, *Kraków w historii pol-*

Wszystkie wymienione opracowania są bardzo cenne dla filatelistyki, obrazują bowiem rozwój piśmiennictwa filatelistycznego i charakteryzują jego rolę w upublicznianiu wyników badań nad walorami filatelistycznymi. Niestety, większość wymienionych wydawnictw zwartych ma tę wadę, że są niskonakładowe (np. monografia A. Śnieżki *Polska prasa filatelistyczna z 1963 r.* ukazała się w nakładzie 1200 egz., katalog *Krajowe czasopisma pocztowe i filatelistyczne* w opracowaniu S. Fijasa z 1990 r. — w nakładzie 500 egz., a praca Z. Janika *Krajowe czasopisma filatelistyczne z 1998 r.* — jedynie w nakładzie 300 egz.). Ponadto publikacje te oraz artykuły na temat czasopism filatelistycznych pisane były przez filatelistów, stąd nawet jeśli znane są w środowisku, to na pewno nie istnieją w świadomości prasoznawców, w ich przestrzeni badawczej. A należy mieć na uwadze to, że i jedni, i drudzy patrzą na te czasopisma nieco inaczej: przez filatelistów są one traktowane jako przejaw aktywności i inicjatyw środowiskowych, mających na celu dokumentację dorobku polskiej filatelistyki, dla prasoznawców pozostają elementem niszowym polskiego systemu prasowego. I chociażby to ostatnie jest powodem, dla którego warto badać prasę filatelistyczną również w szerszym kontekście — jako jeden z segmentów prasy hobbystycznej.

Bazę źródłową, bez której by nie mogło powstać niniejsze opracowanie, stanowią roczniki poszczególnych tytułów czasopism filatelistycznych. Większość z nich jest dostępna w Bibliotece Narodowej i w Bibliotece Jagiellońskiej; nieocenioną zasługę w zakresie gromadzenia i przechowywania piśmiennictwa filatelistycznego ma Muzeum Poczty i Telekomunikacji we Wrocławiu. Do wielu tytułów udało się dotrzeć dzięki kontaktom z kolekcjonerami — przedstawicielami poszczególnych Okręgów Polskiego Związku Filatelistów (PZF) z całej Polski¹².

skiej prasy filatelistycznej, „HBBF” 1995, nr 3/4, s. 87–92), S. Fijas, *Polskie czasopisma filatelistyczne 1894–1994 w zbiorach Muzeum P i T we Wrocławiu*, tamże, s. 93–100; J. Tokar, *Rola prasy filatelistycznej w inspirowaniu i upowszechnianiu rezultatów prac badawczych*, tamże, s. 100–102; S. Świerad, *Znaczenie czasopisma „Ikaros” w rozwoju badań i upowszechnianiu wiedzy o filatelistyce w latach 1926–1939*, tamże, s. 103–109; Z. Kałamaga, *Dolnośląskie czasopiśmiennictwo filatelistyczne*, s. 109–116; K. Strug, „Trzy lyki filatelistyki”, tamże, s. 117–119; T. Wincewicz, *Stan obecny i perspektywy rozwoju polskiej prasy filatelistycznej*, tamże, s. 119–124; W. Farbotko, „Echo Filatelistyczne” *Łódź 1924–1925*, tamże, s. 125–128.

¹² W tym miejscu autorka pragnie podziękować wszystkim osobom, które udzieliły jej – nieraz wyczerpujących i niezwykle interesujących – informacji nie tylko na temat pism, wydawanych w poszczególnych Okręgach, ale także na temat historii i współczesnej kondycji polskiej filatelistyki. Szczególne podziękowania kieruje do: Leszka Bednarka, Krzysztofa Błaszczyka, Przemysława Drzewieckiego, Jerzego Dudy, Janusza Dunsta, Zbigniewa Dziurkowskiego, Andrzeja Jagielskiego, Zygmunta Janika, Marka Jedziniaka, Zygmunta Kałuży, Józefa Kuczborskiego, Ryszarda Kuśmiderskiego, Jerzego Lehmana, Ludwika K. Malendowicza, Janusza Manterysa, Bogdana Michalaka, Mirosława Miętusa, Ryszarda Prangego, Włodzimierza Seligi, Marka Smoły, Piotra Topolskiego, Tadeusza Wincewicza.

Cel i metodologia pracy

Głównym celem niniejszego artykułu jest nie tylko systemowe ujęcie czasopiśmiennictwa filatelistycznego w Polsce od 1945 r. do dzisiaj, ale także pokazanie tego segmentu prasy na tle rozwoju ruchu filatelistycznego, zorganizowanego w odpowiednich strukturach. Ponadto chodzi o włączenie polskich czasopism filatelistycznych, niszowych w swojej istocie, do badań prasoznawczych — z tezą, że segment prasy filatelistycznej oraz badania nad nim mają ogromny potencjał i mogą się przyczynić do poszerzania wiedzy na temat rynku polskiej prasy hobbystycznej.

Opracowanie powstało z wykorzystaniem elementów analizy zawartości prasy oraz analizy literatury przedmiotu. Zgromadzone materiały zaprezentowano w porządku wyznaczonym przez obecną strukturę PZF, odnosząc się do pism wydawanych przez Zarząd Główny Związku oraz przez poszczególne Okręgi terenowe¹³. Każdy tytuł potraktowano jako oddzielną inicjatywę. Tylko w nielicznych przypadkach w tej samej pozycji odnotowywano zmianę tytułu, gdy były ku temu wyraźne przesłanki (np. w postaci kontynuacji numeracji). Dla zilustrowania różnorodności filatelistycznych projektów prasowych podjęto także próbę charakterystyki periodyków tematycznych, wydawanych przez poszczególne Okręgi PZF i niektóre Koła zainteresowań. W tym wypadku dobór tytułów podyktowany został dostępnością materiałów, jakie autorce udało się dotychczas zgromadzić. Ponadto uwzględniono czasopisma wydawane przez oficyny niezależne od PZF¹⁴. Wszystkie powyższe źródła stanowią główny nurt i trzon czasopiśmiennictwa filatelistycznego.

Zidentyfikowane tytuły zestawiono w czterech tabelach, przyjmując wydawcę lub charakter pisma jako element porządkujący. W tabeli 1 znalazły się więc tytuły wydawane przez Zarząd Główny PZF, w tabeli 2 — pisma wydawane przez poszczególne Okręgi PZF, w tabeli 3 — pisma tematyczne i w tabeli 4 — pisma edytowane przez wydawnictwa niezależne od struktur PZF. Dla każdego tytułu podawano wydawcę, starano się ustalić i podawać lata ukazywania się, częstotliwość, nakład (najwyższy i najniższy) oraz nazwiska redaktorów. W przypadku tych ostatnich zarejestrowano personalia jedynie pierwszych redaktorów naczelnych i ostatnich (lub obecnych), ponieważ w niektórych przypadkach zmiany na tej funkcji następo-

¹³ Wykaz obejmuje również czasopisma wydawane przez Oddziały (przed okresem przemianowania je na Okręgi), także w przypadku, gdy dany Okręg ma dziś nazwę inną niż miał Oddział. Zrezygnowano natomiast z rejestrowania w tabelach ulotek z informacjami i komunikatami organizacyjnymi, ukazujących się w okresie powojennym, które nie wyczerpywały definicji czasopism. Ich rejestr znajduje się w pracy Z. Janika *Krajowe czasopisma filatelistyczne...*

¹⁴ Na tym etapie badań zrezygnowano z rejestrowania i omawiania czasopism wydawanych przez mniejsze jednostki, czyli obecne Oddziały oraz Koła PZF. Ograniczona objętość artykułu i bardzo duża liczba tych inicjatyw na przestrzeni od 1945 r. sprawiają, że powinny zostać ujęte w oddzielnej publikacji.

wały często i czasami, z powodu braku dostępności wszystkich egzemplarzy pisma — były nie do odtworzenia. Ponadto dla niektórych pism istnieją osobne publikacje, w których — jeśli zostały ustalone — zmiany te są rejestrowane.

Czasopisma filatelistyczne po 1945 r. (na tle rozwoju ruchu filatelistycznego)

Już w 1945 r. w Krakowie, Łodzi i Poznaniu doszło do reaktywowania działalności przedwojennych stowarzyszeń filatelistycznych. Wkrótce po nich zaczęły też powstawać nowe na terenach odzyskanych: w Szczecinie, w Gorzowie Wielkopolskim, w Gdańsku i we Wrocławiu. W latach 1945–1949 stowarzyszenia filatelistyczne zdołały skupić w swych szeregach około 2500 członków. W tym okresie w kilku z nich rozpoczęto wydawanie ulotek z informacjami i komunikatami organizacyjnymi o bieżących wydarzeniach z życia związkowego. Odgrywały one wówczas ważną rolę w zakresie informacji oraz integracji środowisk, ale z powodu znacznej efemeryczności formy, jak i ograniczonej treści raczej trudno nazwać je czasopismami¹⁵.

Nowy okres w rozwoju rodzimego ruchu filatelistycznego zapoczątkowało powstanie w 1950 r. Polskiego Związku Filatelistów. Tworzenie podstaw organizacyjnych i programowych jego działalności przypadło na lata 1950–1960. W tym okresie nastąpiło upowszechnienie się filatelistyki w społeczeństwie, a ruch stał się masowy (podczas gdy w 1951 r. do Związku należało nieco ponad 2100 członków, w 1960 było ich już ponad 33 580¹⁶).

Z uwagi na to, że nie od razu po utworzeniu PZF podjęto decyzję o edycji centralnego pisma filatelistycznego, dużą rolę w latach 50. i 60. odegrały inicjatywy lokalne: biuletyny lub komunikaty wydawane w poszczególnych ośrodkach — Oddziałach i Kołach. Zawierały informacje o bieżących działaniach Zarządów, o zmianach w podziale funkcyjnym ich członków, o terminach spotkań wymiennych itp. Najczęściej miały postać 1-, 2-stronicowych, powielanych maszynopisów, stanowiących formę bieżącego kontaktu pomiędzy Zarządem a członkami danej jednostki¹⁷. W Lublinie np. w latach 50. ukazywały się nieregularnie komunikaty Zarządu Oddziału, a następnie, w latach 60. „Zarządzenia i Komunikaty Zarządu Oddziału Lubelskiego PZF”. Także w Oddziale Rzeszowskim ukazało się kilkanaście nume-

¹⁵ Z. Janik, *Krajowe czasopisma filatelistyczne...*, s. 4.

¹⁶ H. Białek, Z. Wiatrowski, *Z historii i terażniejszości filatelistyki polskiej — wybrane problemy i zdarzenia*, [w:] *Podstawy wiedzy o pocście i filatelistyce. Podręcznik dla potrzeb Studium Filatelistyki PZF*, pod red. Z. Wiatrowskiego i P. Drzewieckiego, Bydgoszcz – Ciechocinek – Warszawa 2008, s. 38–40.

¹⁷ T. Wincewicz, *Jeszcze kilka słów o „Biuletynie Informacyjnym Opolskiego Koła PZF” i nie tylko...*, „Opolski Informator Filatelistyczny” 2003, nr 4, s. 5.

rów wewnętrznych komunikatów; w Opolu z kolei wyszły trzy numery „Biuletynu Informacyjnego” (1962 r.). Oddział Katowicki (dziś: Okręg Dolnośląski) wydawał w latach 60. komunikaty wewnętrzne i biuletyny informacyjne. W latach 1966–1969 ówczesny Oddział Kielecki PZF (dziś: Okręg Świętokrzyski) wydał pięć numerów „Biuletynu Filatelistycznego” pod redakcją Karola Struga. W Tarnowie już w 1948 r. wyszło kilka numerów „Biuletynu Informacyjnego” Tarnowskiego Klubu Filatelistów, by w 1951 r., już jako samodzielny Oddział, przystąpić do wydawania „Biuletynu Oddziału Tarnowskiego Polskiego Związku Filatelistów”. W Oddziale Warszawskim w latach 50. ukazywały się biuletyny informacyjne, a w Oddziale Wrocławskim w latach 40.–60. wydawano pojedyncze komunikaty, okólniki, biuletyny, następnie ukazało się po kilka numerów „Biuletynu Filatelistów”, „Informatora Filatelistów” i „Wiadomości Filatelistycznych”. W Oddziale Szczecińskim (teraz to Okręg Zachodniopomorski) w latach 50. i 60. wydawano: „Komunikat”, „Komunikat Specjalny”, „Komunikat Wewnętrzny” i „Komunikaty Filatelistyczne”. Mimo swojej efemeryczności, czego powodem były ograniczone możliwości techniczne, finansowe, a niekiedy brak doświadczenia redaktorów, biuletyny te odegrały ważną rolę w zakresie integrowania i wymiany informacji w środowisku filatelistów¹⁸.

Na X Zjeździe PZF w 1969 r. nastąpiło przekształcenie Oddziałów w Okręgi PZF. Było ich wówczas dziesięć, a po reformie administracyjnej w 1975 r. powołano dodatkowych siedem. Równocześnie wprowadzono możliwość podziału Okręgów na mniejsze jednostki organizacyjne, na które przeniesiono poprzednią nazwę Oddziałów. Powstały w najliczniejszych Okręgach: Śląskim i Warszawskim. Zmiana struktury podyktowana była uzasadnionymi potrzebami, tzn. wyjątkowo dużym wzrostem liczby członków PZF: w 1963 r. szeregi Związku liczyły około 50 tys., a w 1966 r. — już około 100 tys. członków. Liczbę ponad 200 tys. członków i uczestników Związek osiągnął w 1981 r., by cztery lata później zarejestrować ich już około 300 tys. W tym czasie wypracowano społeczno-kulturalne funkcje filatelistyki, metody pracy z młodzieżą, w ramach struktur organizacyjnych Zarządu Głównego i Zarządów Okręgów zorganizowano działalność komisji problemowych: wystaw, młodzieżowych, filatelistyki tradycyjnej, tematycznej, całostek, historii poczty, ekspertów, literatury, aerofilatelistyki, maksimafilii, odznak i wyróżnień, wymiany znaczków, współpracy z zagranicą, naukowo-badawczej i sędziów konkursowych¹⁹. Pod koniec lat 80. filatelistyka tak się upowszechniła, że w 1987 r. osiągnięto liczbę prawie 292 tys. dorosłych członków i ponad 52 tys. młodzieży²⁰. Jednakże w opracowaniach dotyczących ruchu można też znaleźć opinie, że masowe zainteresowanie filatelisyką w tych latach odbijało się negatywnie na jej poziomie. Zajmowano się nią często powierzchownie na zasadzie samego tylko gromadzenia znaczków. Mimo

¹⁸ M. Smoła, *75 lat filatelistyki w Tarnowie...*, s. 265.

¹⁹ *Encyklopedia Filatelistyki*, red. nac. T. Hampel, Warszawa 1993, s. 441.

²⁰ H. Białek, Z. Wiatrowski, *Z historii i terażniejszości...*, s. 41.

wszystko, co podkreślają działacze, filatelistyka dawała jej miłośnikom wiele przeżyć estetycznych, relaksu, zadowolenia i satysfakcji. Dlatego warto było ją popularyzować i intensywnie upowszechniać²¹.

Przemiany ustrojowe, gospodarcze i społeczne w Polsce w 1989 r. przyniosły nowy kształt życia społeczno-gospodarczego, rzutujący na wiele aspektów życia codziennego, w tym na pracę i czas wolny. Ten ostatni skurczył się, ponieważ ludzie większość swoich aktywności, nierzadko polegających na gonitwie za pracą i pieniędzmi, musieli dostosować do nowych warunków ekonomicznych i społecznych. Często więc wszelkie pozazawodowe zainteresowania ze zrozumiałych względów schodziły na plan dalszy. Dla filatelistyki oznaczało to spadek liczby członków w strukturach Związku, a tym samym zmniejszenie środków ze składek członkowskich, przeznaczonych na działalność filatelistyczną oraz zmniejszenie potencjału ludzkiego organizującego tę działalność. Podczas gdy jeszcze w 1990 r. liczba filatelistów należących do PZF przekraczała 290 tys., w 1995 r. było to już niecałe 98 tys. osób, by w 2000 r. spaść do wartości nieco ponad 52 tys. członków²². Urynkowanie towarów i usług doprowadziło do pobierania opłat, m.in. za wynajem sal na spotkania. W takich warunkach wysiłek działaczy koncentrował się przede wszystkim na utrzymaniu stanu organizacyjnego oraz działalności wystawienniczej²³.

Już w połowie lat 90. stało się więc jasne, że Związek pomału przestaje być organizacją masową, ale ma szansę — w sprzyjających okolicznościach — przekształcić się w organizację nastawioną na jakość działań. W tym okresie bowiem prowadzono bardzo intensywną działalność naukowo-badawczą i popularnonaukową w PZF, zmierzającą do nadania filatelistyce wymiaru w kategoriach naukowych i poznawczych. Sprzyjało to także działalności wydawniczej, utrwalającej osiągnięcia naukowe i popularyzatorskie członków PZF²⁴. O nowym kierunku aktywności związkowej świadczył też wzrost liczby czasopism filatelistycznych. Co prawda, ich rozwój nastąpił już w początkach wysokiej dynamiki rozbudowy szeregów związkowych, ale w latach spadków liczebności członków — paradoksalnie — liczba wydawanych czasopism nie tylko się nie zmniejszyła, ale zaczęto wydawać nowe. W 1995 r. wychodziło ich najwięcej — 43 tytuły, w tym cztery nowo powołane²⁵. Była to zasługa zarówno Zarządów poszczególnych Okręgów, jak i wydawców niezależnych („Filatelistyka” pod red. T. Wincewicza, „Przegląd Filatelistyczny” pod red. A. Fischera i „Biuletyn Filatelistyczny” pod red. M. Jedziniaka). Jedną z hipotez

²¹ *Filatelistyka w Małopolsce. Złoty Jubileusz 1950–2000*, oprac. red. L. Piekarcz i J. Adamczyk, Kraków 2000, s. 10.

²² H. Białek, *Polski Związek Filatelistów 1950–2000*, „Filatelista” 2000, nr 11, s. 566.

²³ *Poczta i filatelistyka w Wielkopolsce*, red. A. Karwacki, Poznań 1993, s. 112.

²⁴ H. Białek, Z. Wiatrowski, *Z historii i teraźniejszości...*, s. 41.

²⁵ Z. Janik, *Krajowe czasopisma filatelistyczne...*, s. 101. Na tę liczbę składały się pisma wydawane przez Zarząd Główny PZF i Okręgi PZF, a także pisma Oddziałów i Kół, w tym Kół Zainteresowań PZF.

takiej aktywności prasowej głosi, że odpowiedzialni za to byli nieliczni, ale najwierniejsi swojemu hobby filateliści: „Wprawdzie w Związku zmniejszyła się liczba członków, lecz wzrosła liczba prawdziwych filatelistów, świadomych kolekcjonerów znaczków pocztowych, zaangażowanych poważnie w nasze hobby”²⁶. Niestety, ten wzrost liczby i aktywności czasopism filatelistycznych przypadł na okres inflacji, a nawet hiperinflacji w polskiej gospodarce, co dla wielu z nich miało fatalne skutki w zakresie edytorskim i redakcyjnym. Ich szata graficzna przypominała niekiedy pisemka podziemne z czasów stanu wojennego. Materiały przygotowywane na maszynie do pisania powielano metodą kserograficzną, niemal chałupniczą i rozprowadzano podczas zebrań wymiennych²⁷.

W związku z kolejną reformą administracyjną kraju, w 1999 r., niektóre Okręgi zmieniły nazwę, np. Kielecki stał się Świętokrzyskim, Gdański — Pomorskim, Szczeciński — Zachodniopomorskim, lub w ogóle przestały istnieć (Okręg Białystok). Obecnie są ich 24²⁸. W pierwszych latach XXI stulecia utrzymały się tendencje spadkowe w zakresie liczebności członków PZF. Obecnie Związek liczy ok. 5–6 tys. członków opłacających składki. Z tej liczby — członków czynnych, tzn. biorących udział w wystawach, mających wiedzę merytoryczną o filatelistyce jest tylko ok. 10%. Wśród przyczyn takiego stanu rzeczy filateliści wymieniają m.in. barierę finansową, gdyż zgromadzenie i przygotowanie zbioru, kolekcji pociąga za sobą ogromne koszty. Ponadto pokutuje błędna polityka Poczty Polskiej SA, polegająca na drukowaniu inflacyjnych poziomów nakładów znaczków, tzn. kilku milionów jednego znaczka dla kilku tysięcy filatelistów. Toteż, w opinii filatelistów, nawet sprzedaż (zwykła, na przesyłki) znaczków nie wyczerpuje tych nakładów. Poza tym Poczta Polska SA wydaje znaczki zbyt monotematyczne, a na dodatek często owa tematyka bywa upolityczniona.

Filateliści wskazują także na trudności w propagowaniu hobby wśród młodzieży, ponieważ nigdy nie mieli wsparcia struktur oświatowych (kuratorium, ministerstwa) w tym zakresie: w procesie wychowawczym nie zwracano uwagi na wartości reprezentowane przez ruchy kolekcjonerskie, w tym filatelistykę; nie propagowano etosu filatelisty wśród młodych ludzi. W związku z tym dziś filateliści, szczególnie ci zrzeszeni w strukturach związkowych, to osoby w dużej mierze w wieku senioralnym. Ale dopóki oni — pasjonaci — żyją, dopóty działalność Związku będzie kontynuowana. Młodzież, jak wynika z obserwacji starszych filatelistów — nawet jeśli

²⁶ H. Białek, Z. Wiatrowski, *Z historii i terażniejszości...*, s. 72. Por. Z. Janik, *Krajowe czasopisma filatelistyczne...*, s. 9.

²⁷ J. Duda, *Pół wieku krakowskich informatorów i prasy filatelistycznej*, <http://www.cracoviana.eu/index.php/component/content/article/77-aktualnosci/734-pol-wieku-krakowskich-informatorow-i-prasy-filatelistycznej> [dostęp: 19.04.2022].

²⁸ *Okręgi Polskiego Związku Filatelistów*, <https://zgpzf.pl/struktura-zwiazku/okregi-pzf> [dostęp: 17.05.2022].

interesuje się tą formą kolekcjonerstwa — nie chce się zrzeczać, ucieka od życia związkowego i przenosi się do sieci, prywatnych portali filatelistycznych.

Jak się więc wydaje, od pasjonatów przede wszystkim zależy też stan czasopiśmiennictwa filatelistycznego, które cały czas charakteryzuje się — raz większą, raz mniejszą — rotacją tytułów. Obecnie Zarząd Główny PZF wydaje trzy czasopisma oraz jedno firmowane przez Komisję Maksimafilii. Wydawcą sześciu są Zarządy Okręgów PZF, jeden Okręg ma w planach wznowienie edycji do końca 2022 r. Ponadto ukazuje się siedem czasopism tematycznych wydawanych przez koła zainteresowań. Do liczby 17 czasopism związkowych należy dodać dwa tytuły oficyn niezależnych. Wykaz zidentyfikowanych tytułów wydawanych od 1945 r. przez wymienione wyżej podmioty zamieszczono w tabelach 1–4.

Czasopisma wydawane przez Zarząd Główny PZF

Zanim doszło do powstania PZF i powołania jego organu, miesięcznika „Filatelista”, w Krakowie — mieście kolebce ruchu filatelistycznego na ziemiach polskich — także po II wojnie światowej ukazały się pierwsze czasopisma filatelistyczne. Już w kwietniu 1945 r. wyszedł pierwszy numer „Pioniera Filatelistycznego” wydany przez firmę handlową „Pionier” (redaktorem został Kazimierz Lepszy, późniejszy rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego). Opracowania zamieszczone na jego łamach przyporządkowano do następujących działów: naukowego, informacyjnego, organizacyjnego, poradnikowego i kącika młodego filatelisty. Redakcja zachęcała czytelników do współredagowania pisma, „by nieść pomoc fachową najszerszym rzeszom zbieraczy”²⁹. Niestety, ukazały się tylko dwa numery „Pioniera”. Na wydanie następnych wydawca nie uzyskał zezwolenia³⁰.

W Krakowie w tym samym czasie ukazał się pierwszy numer „Komunikatu Informacyjnego” — pisma okólnego, wydawanego przez wznowiające działalność po wojnie Polskie Towarzystwo Filatelistyczne. „Komunikat” miał formę powielanego maszynopisu, jedno-, dwu- lub czterostronicowego, a jego celem było utrzymanie korespondencji i kontaktów pomiędzy Kołami terenowymi a Zarządem Towarzystwa, informowanie o pracach Zarządu oraz nowych emisjach znaczków³¹. Takie same zadania postawiono przed następcą „Komunikatu” — „Biuletynem Informacyjnym”, który ukazał się w czerwcu 1945 r. jako numer czwarty, po trzech numerach pierwszego, w nakładzie 300 egz. powielanego maszynopisu. Redaktorem „Biuletynu” był

²⁹ *Od wydawnictwa*, „Pionier Filatelistyczny” 1945, nr 1, s. 1.

³⁰ J. Machowski, *Rola Krakowa w rozwoju...*, s. 7.

³¹ „Komunikat Informacyjny” 1945, nr 3, s. 2.

najpierw Zygmunt Pajdak, a następnie Kazimierz Radwański. Jako miesięcznik pismo przetrwało do września 1950 r., czyli do momentu rozwiązania Polskiego Towarzystwa Filatelistycznego w Krakowie i powołania Polskiego Związku Filatelistów³².

Do pierwszych inicjatyw prasowych powojennej filatelistyki należały także „Filatelista Polski”, miesięcznik Wielkopolskiego Klubu Filatelistów w Poznaniu, oraz „Przegląd Filatelistyczny”, wydawany przez Łódzkie Towarzystwo Filatelistów. Wobec braku ogólnopolskich struktur organizacyjnych, a tym samym — ogólnopolskiego pisma dla filatelistów, obydwa miały ambicje, by wziąć na siebie zadanie „wypełnienia luki powojennej w życiu filatelistycznym”. „Filatelista Polski” określał się jako pismo fachowe, poświęcone „filatelii” w całej Polsce³³. Na jego łamach publikowało wielu autorów przedwojennych; każdy numer przynosił interesujące artykuły problemowe oraz ciekawie redagowane wiadomości o nowo ukazujących się znaczkach, ciekawostki filatelistyczne oraz bieżące wiadomości z zakresu polskiej filatelistyki. „Przegląd Filatelistyczny” postawił sobie za zadanie dotarcie do szerokich kół zbieraczy w kraju i poza jego granicami oraz ożywienie wzajemnych kontaktów między filatelistami. „Będziemy starali się, by pismo spełniało podwójną rolę, tj. informowało zbieraczy cudzoziemców o osiągnięciach i rozwoju filatelistyki polskiej, a zbieraczy naszych o postępach filatelistyki zagranicznej”³⁴ — pisano we wstępie do pierwszego numeru. „Przegląd” charakteryzował się wysokim poziomem merytorycznym oraz wytworną szatą graficzną. Wychodził w nakładzie 2500–4000 egz.³⁵ By zainteresować filatelistów zagranicznych i skutecznie propagować polskie znaczki i polską filatelistykę, artykuły zaopatrywano w streszczenia w języku angielskim (podawano także cenę zeszytu w dolarach). Pismo było doceniane i nagradzane na wielu międzynarodowych wystawach filatelistycznych³⁶.

Podobnie jak w przypadku krakowskiego „Biuletynu Informacyjnego” likwidacja „Przeglądu Filatelistycznego” i „Filatelisty Polskiego” wiązała się z reorganizacją ruchu i powstaniem w 1950 r. Polskiego Związku Filatelistów, z nowymi strukturami terenowymi³⁷. PZF wchłonął stowarzyszenia lokalne i regionalne, gdyż działania filatelistów poza strukturami Związku nie znajdowały akceptacji jego władz. Funkcjonujące w terenie jednostki zostały skupione w Oddziałach PZF, obejmujących zasięgiem różne terytoria, niekoniecznie pokrywające się z granicami województw³⁸.

³² J. Machowski, *Rola Krakowa w rozwoju...*, s. 7.

³³ Komitet Redakcyjny, *Od Biuletynu do czasopisma fachowego*, „Filatelista Polski” 1948, nr 1–3, s. 1.

³⁴ T. Scharmach, [Od wydawcy], „Przegląd Filatelistyczny” 1948, t. 1, nr 1, s. 2.

³⁵ A. Śnieżko, *Polska prasa filatelistyczna...*, s. 93.

³⁶ Tamże, s. 88–91. Przed „Filatelistą Polskim” w Poznaniu ukazywał się „Biuletyn Wielkopolskiego Klubu Filatelistów” (1945–1947).

³⁷ W. Farbotko, „Przegląd Filatelistyczny” na wystawach międzynarodowych, „Łódzki Biuletyn Filatelistyczny” 1974, nr 2, s. 74–76.

³⁸ M. Smoła, *75 lat filatelistyki w Tarnowie...*, s. 260.

Tabela 1
Pisma wydawane przez Zarząd Główny PZF/pisma ogólnozwiązkowe wydawane przez struktury PZF

Lp.	Tytuł	Lata ukazywania się	Redaktor naczelny	Częstotliwość	Nakład
1.	Filatelista. Biuletyn ZG PZF	wrzesień 1953– marzec 1954	Brak oznaczenia redaktora	Mies.	3000 egz. (1954)
2.	Filatelista	październik 1954–	Komitet; od 1957 Fabian Bura; od 2022 Adam Szuler	Mies.	25000 egz. (1967); 1050 egz. (2013); 1700 egz. (2018)
3.	Historyczno-Badawczy Biuletyn Filatelistyczny	1977– (jako pismo ogólnozwiązkowe — od 1989)	Tadeusz Hampel; od XII 2021 Waldemar Więclaw	Kwart.; od 1989 — półrocz. lub rocznik z zachowaniem numeracji kwartalnej; od 2019 — rocznik	1500 egz. (1977); 130 egz. (od 2012)
4.	Biuletyn Informacyjny PZF	1977–	Marian Chabrowski; od 2019 Józef Kuczborski	Kwart.; od 2012 — zmienna, rocznik lub półrocz.	2500 egz. (lata 70. i 80.); obecnie każdorazowo uzależniony od liczby zamówień
5.	Maksimafilia*	2021–	Sławomir Bem, Wojciech Chwastowski, Marek Smoła	Rocznik	Pismo wydawane wyłącznie w formie elektronicznej

* „Maksimafilia” wydawana jest przez Komisję Maksimafilii przy Zarządzie Głównym PZF

Źródło: opracowanie własne

Jak już wspomniano, lata 50. i 60. w historii polskiej filatelistyki charakteryzowały się dużym wzrostem liczebności członków PZF. Wiązała się z tym konieczność opracowania metod pracy i współpracy pomiędzy nimi i reprezentowanymi przez nie Kołami i Oddziałami Związku. Upowszechnianiu tych metod oraz propagowaniu ich w środowisku filatelistów służyły m.in. czasopisma. Ich powoływanie przewidziane było już w pierwszym Statucie PZF z 1950 r. Wcielając w życie jego zalecenia, w 1953 r. Zarząd Główny rozpoczął wydawanie biuletynu „Filatelista”, którego pierwszy numer ukazał się we wrześniu. Biuletyn pełnił podwójną rolę: fachowego czasopisma poświęconego filatelistyce oraz pisma organizacyjnego, powołanego do celów administracyjnych. Na jego treść składały się m.in. źródłowe artykuły na temat znaczków pocztowych, kronika nowości otrzymywanych i sprzedawanych przez Państwowe Przedsiębiorstwo Filatelistyczne, opisy pojawiających

się znaczków polskich, całostek i datowników okolicznościowych, a także informacje i komunikaty Oddziałów i Kół, drobne ogłoszenia członków Związku dotyczące wymiany znaczków oraz odpowiedzi na pytania czytelników. Ukazało się siedem numerów biuletynu. W ostatnim, za marzec 1954 r., poinformowano, że Zarząd Główny PZF otrzymał zezwolenie na wydawanie miesięcznika filatelistycznego i że przejmie on rolę dotychczasowego biuletynu. Łamy nowego „Filatelisty” miały więc wypełniać m.in. artykuły o treści społeczno-politycznej odnoszącej się do filatelistyki, artykuły fachowe z tego zakresu, filatelistyczne nowości polskie i zagraniczne, dział poświęcony filatelistyce wśród młodzieży, ponadto komunikaty, ogłoszenia, notatki z Kół terenowych i Oddziałów z całego kraju³⁹.

W ten sposób narodził się „Filatelista. Miesięcznik Polskiego Związku Filatelistów” — pismo poradnik w „kultywowaniu zamiłowań filatelistycznych czytelników”. Miał ambicje pomóc wszystkim, którzy, interesując się znakami i znaczkami pocztowymi, potrzebowali merytorycznego i praktycznego wsparcia. Program „Filatelisty” obejmował więc publikowanie prac o charakterze naukowo-badawczym, informowanie o wszelkich nowościach w zakresie walorów filatelistycznych polskich i zagranicznych, publikowanie w formie wkładki katalogu znaczków polskich. Szczególnie miejsce na łamach „Filatelisty” zamierzano poświęcić propagowaniu tego hobby i ruchu kolekcjonerskiego oraz pracy wśród młodzieży. Tak jak w poprzedniej edycji zachęcano Zarządy Oddziałów do czynnego redagowania miesięcznika, nadsyłania informacji, a czytelników do dzielenia się uwagami mogącymi poprawić jego jakość⁴⁰.

„Filatelista” do dziś realizuje postawione sobie na początku istnienia zadania (i o wiele więcej). Z kilkunastostronicowego biuletynu ewoluował w stronę profesjonalnego pisma poświęconego wszelkim walorom filatelistycznym i pocztom w aspekcie historycznym i współczesnym. Jego obecny kształt jest efektem pracy wielu pokoleń filatelistów, którzy pod przewodnictwem redaktorów Fabiana Bury, Tadeusza Grodeckiego, Wiesławy Kaweckiej, Stefana Jakucewicza, Bronisława Rejnowskiego, Małgorzaty Bykowskiej i Agnieszki Magiery tworzą środowisko znawców i pasjonatów gotowych dzielić się wiedzą i zaangażowaniem z każdym, kto zechce się zagłębić w treść pisma. Dzisiejszy „Filatelista” (od nr. 2 za 2022 r. pod red. Adama Szulera) to kolorowy magazyn zeszytowy, którego zawartość przyporządkowana została do kilku, częściej kilkunastu działów (przeważnie dziesięciu lub jedenastu). Najobszerniejsze są zwykle dwa: a) *Kalejdoskop* i b) *Badania filatelistyczne*. To w nich publikuje się artykuły historyczno-filatelistyczno-badawcze, stanowiące wyniki prac i doświadczeń ekspertów PZF oraz filatelistów zrzeszonych w Polskiej Akademii Filatelistyki. Podobną rolę pełnią działy *Z teki eksperta* i *Aerofilatelistyka*; działy: *Aktualności* i *Nowości* zapoznają czytelników z bieżącymi działaniami w za-

³⁹ *Czasopismo filatelistyczne*, „Filatelista” 1954, nr 7, s. 3.

⁴⁰ Redakcja, *Od Redakcji*, „Filatelista” 1954, nr 1, s. 3–4.

kresie ruchu filatelistycznego oraz z nowymi emisjami filatelistycznymi. Dzięki korespondentom pismo przekazuje relacje z ważnych wydarzeń, np. z krajowych i międzynarodowych wystaw i konkursów. „Filatelista” jest systematycznie nagradzany przez rozmaite gremia znawców walorów pocztowych w kraju i za granicą. Wśród nagród z ostatniego okresu można wymienić duży pozłacany medal uzyskany na Europejskiej Wystawie Filatelistycznej NOTOS 2021. Jako jedno z niewielu pism filatelistycznych, „Filatelista” dystrybuowany jest odpłatnie.

W drugiej połowie lat 70. „Filatelista” otrzymał wsparcie w zakresie realizacji swoich zadań w postaci nowego pisma Zarządu Głównego — „Biuletynu Informacyjnego PZF”, na którego edycję Związek uzyskał zezwolenie Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk (GUKPPIW) w 1977 r. „Biuletyn” wydawany był przez Zarząd Okręgu Warszawskiego, ale pełnił rolę informatora związkowego dla wszystkich struktur terenowych w Polsce. Zawierał informacje o ich działalności, przepisy, komunikaty, ponadto regulaminy ogólnozwiązkowe, informacje dotyczące współpracy Związku na forum międzynarodowym oraz artykuły m.in. z zakresu wystawiennictwa i metodyki kolekcjonowania walorów pocztowych itp.⁴¹ Obecnie „Biuletyn” wydawany jest przez Okręg Pomorski PZF, ale zasięgiem obejmuje cały kraj, spełniając rolę „dziennika urzędowego” Związku. Publikuje decyzje i uchwały Prezydium i Zarządu Głównego PZF, nowe i znowelizowane regulaminy Związku, ważniejsze decyzje i uchwały międzynarodowych federacji filatelistycznych (Federation of European Philatelic Associations, Fédération Internationale de Philatélie) oraz informacje dotyczące zmian w ich strukturach. Ponadto systematycznie zamieszcza ważniejsze wiadomości dotyczące wystawiennictwa krajowego i zagranicznego, np. aktualizacje regulaminów i zasad wystawiennictwa, a także relacje i protokoły sądów konkursowych wystaw⁴².

Kolejne ogólnozwiązkowe pismo to „Historyczno-Badawczy Biuletyn Filatelistyczny” (HBBF). Jako pismo łódzkich filatelistów, sięga historią 1960 r. Pierwszy numer, redagowany kolegiąlnie, ukazał się w listopadzie tego roku pod tytułem „Biuletyn Filatelistyczny”. Od numeru drugiego funkcję redaktora naczelnego objął Tadeusz Hampel. Wydawcą „Biuletynu” był Zarząd Oddziału Łódzkiego PZF. Początkowo zeszyty ukazywały się w formie maszynopisu powielanego w 100–200 egz.; do numeru 11 (za marzec 1964 r.) jego oznaczenie nanoszono ręcznie. Biuletyn miał pełnić rolę informatora i łącznika pomiędzy poszczególnymi ogniwami całej związkowej organizacji filatelistów, a przede wszystkim pomiędzy Kołami terenowymi ówczesnego Oddziału Łódzkiego⁴³.

⁴¹ Komitet Redakcyjny, *Od Redakcji*, „Biuletyn Informacyjny” 1977, nr 1, s. 3.

⁴² Biuletyn Informacyjny, <https://zgpzf.pl/pismiennictwo/biuletyn-informacyjny> [dostęp: 2.02.2022].

⁴³ [Od Redakcji], „Biuletyn Filatelistyczny” 1960, nr 1, s. 1.

Od numeru za październik–grudzień 1969 r. struktura pisma powiększyła się o nowy dział pn. „Prace Komisji Historyczno-Badawczej ZG PZF” (od kolejnego numeru „Materiały Komisji Problemowo-Badawczej”). Dział powstał w wyniku uzgodnień pomiędzy Komisją Naukowo-Badawczą i Komisją Organizacyjno-Propagandową ZG PZF a Zarządem Okręgu Łódzkiego i redakcją „Biuletynu”. Zamieszczane w nim opracowania publikowano wyłącznie za zgodą Komisji i miały one duże znaczenie dla rozwoju wiedzy o filatelistyce i przedmiotach jej zainteresowań. Drukowano go na oddzielnych stronach, by łatwiej dało się je kompletować w postaci osobnych wkładek.

Wraz z numerem 31, czyli pierwszym w 1970 r., nastąpiła zmiana tytułu pisma na „Łódzki Biuletyn Filatelistyczny”, a rok później, po wielu staraniach, uzyskano zgodę GUKPPiW na wydawanie pisma drukiem. Wzrósł też nakład — do 1500 egz. W 1977 r. nastąpiła następna zmiana tytułu, na tę funkcjonującą do dziś: „Historyczno-Badawczy Biuletyn Filatelistyczny”. Zmianę tę redakcja tłumaczyła jako konieczną ze względu na to, że artykuły zamieszczane na łamach pisma systematycznie ewoluowały w kierunku naukowym, badawczym⁴⁴. Z informacji przekazanych przez ówczesnego współredaktora pisma Władysława Farbotkę wiadomo jednak, że sprawa wyglądała nieco inaczej. Pod pretekstem braku papieru (słynne centralne reglamentacje papieru dla wydawnictw) cenzura dokonała weryfikacji ukazujących się wówczas czasopism. W jej efekcie likwidacji uległy m.in. wszystkie okręgowe biuletyny filatelistyczne, w tym łódzki. Jednakże w wyniku rozmów ówczesnego prezesa Zarządu Głównego PZF Henryka Białka oraz redaktora Farbotki zdołano uzyskać pozwolenie GUKPPiW na wydawanie kwartalnika o charakterze historyczno-badawczym. Argumentem na korzyść „pozostawienia przy życiu” „Łódzkiego Biuletynu Filatelistycznego” okazało się to, że już wcześniej na jego łamach publikowano artykuły naukowe w ramach wspomnianych „Materiałów Komisji Problemowo-Badawczej ZG PZF”⁴⁵. Fakt ten pociągnął za sobą zmianę formuły biuletynu, który odąd wychodził jako pismo Zarządu Głównego PZF, oraz zmiany w jego strukturze, wyodrębniono bowiem szereg nowych działów. Nie zmieniły się na szczęście sposoby i kierunki dystrybucji — dalej planowano wysyłać go do filatelistów w całej Polsce oraz za granicę. Zasadniczo nie zmienił się także skład kolegium redakcyjnego, ciągle przewodniczył mu Tadeusz Hampel, którego pracę, jako zastępcy, dalej wspierali Walenty Boguń i Farbotko.

Do końca 1994 r. HBBF wydawany był przez Zarząd Okręgu Łódzkiego PZF na zlecenie Zarządu Głównego PZF. Od numeru 1–2 za 1995 r. wszedł w nowy etap rozwoju, ponieważ decyzją tego ostatniego stał się organem Polskiej Akademii Filatelistyki. Od tego czasu na jego łamach zamieszcza się referaty wygłaszane na

⁴⁴ Redakcja „LBF”, *Wprowadzenie*, „HBBF” 1977, nr 1, s. 2.

⁴⁵ W. Farbotko, *Ze wspomnień poprzedniego Redaktora Biuletynu...*, „HBBF” 2018, nr 1–2, s. 36.

corocznych sesjach naukowych Akademii w Ciechocinku. Ich autorami są członkowie Akademii, wśród nich członkowie zagraniczni. Poziom merytoryczny publikacji za sprawą ich autorów — wybitnych znawców dziedziny — jest bardzo wysoki, a dodatkową weryfikację metodologiczną i faktograficzną zapewniają im fachowe recenzje⁴⁶. Obok referatów z konferencji oraz innych prac historycznych i badawczych na łamach pisma pojawiają się relacje z innych konferencji poświęconych filatelistyce, sprawozdania z posiedzeń plenarnych Akademii. Od 2019 r. w piśmie przeważają opracowania naukowe, odzwierciedlające wyniki prac badawczych filatelistów, prowadzone przy wykorzystaniu źródeł i bogatej literatury przedmiotu.

Do 1988 r. pismo ukazywało się w odstępach kwartalnych, w okresie późniejszym — dwa razy lub raz na rok, ale z zachowaniem ciągłej (podwójnej lub poczwórnej) numeracji. Dopiero w 2019 r. zdecydowano, że każdy kolejny zeszyt będzie miał jeden numer, nawet w okolicznościach, gdy stanie się jedynym w danym roku. HBBF był — i jest — wyróżniany i nagradzany na wielu wystawach filatelistycznych w kraju i za granicą oraz trzykrotnie medalem „Za Zasługi dla Rozwoju Publikacji Filatelistycznych” (1998, 2004, 2008).

W ostatnim czasie pandemia COVID-19 bardzo silnie ograniczyła działalność Polskiej Akademii Filatelistyki (nie odbywają się bezpośrednie spotkania), a w związku z tym nastąpiły także duże opóźnienia w edycji HBBF. Od grudnia 2021 r. pismo ma nowego redaktora naczelnego — Waldemara Więclawka, który systematycznie obejmuje obowiązki, by redakcja mogła funkcjonować, wykorzystując wszystkie siły i możliwości. W ostatnich latach HBBF wydawany jest w nakładzie 130 egz. i dystrybuowany w następujący sposób: 60 egz. przeznaczonych jest dla członków Akademii (w tym honorowych, rzeczywistych, kandydatów, zagranicznych, seniorów). Pozostałe egzemplarze trafiają do bibliotek Okręgów PZF, do prenumeratorów indywidualnych, do biblioteki Zarządu Głównego PZF oraz jako egzemplarze obowiązkowe do wyznaczonych bibliotek w krajowej sieci bibliotecznej.

Najmłodszym z wszystkich wydawanych obecnie pism filatelistycznych jest biuletyn „Maksimafilia” firmowany przez Komisję Maksimafilii, która — zgodnie ze Statutem PZF — umocowana została przy Zarządzie Głównym Związku. Jego zadaniem jest przybliżanie czytelnikom teorii, historii i nowości z obszaru maksimafilii, uważanej za jedną z najbardziej atrakcyjnych pod względem wizualnym rodzajów filatelistyki. Szczególny apel redakcja pisma kieruje do młodych kolekcjonerów, zachęcając ich do tworzenia własnych ekspozycji wystawienniczych i oferując im wszelką pomoc w tym zakresie. Dotychczas ukazały się dwa numery biuletynu: za 2021 i 2022 rok, obydwie w formie elektronicznej, dostępnej na stronie Zarządu Głównego PZF⁴⁷.

⁴⁶ Tamże, s. 38.

⁴⁷ Biuletyny wydawane przez Komisję Maksimafilii, <https://zgpzf.pl/struktura-zwiazku/komisje-i-kolegia?id=75#biuletyny> [dostęp: 5.06.2022].

Czasopisma wydawane przez Oddziały/Okręgi PZF

Gros czasopism filatelistycznych stanowią te wydawane przez struktury terenowe PZF. To one świadczą o aktywności i działalności ruchu i odwrotnie — status filatelistyki wpływa na ich pozycję. Podobieństwo funkcji, jakie pełnią w swoich środowiskach, oraz rola w rozwoju szeroko pojętej filatelistyki, a w związku z tym — także zawartość — oczywiście z odniesieniem do specyfiki danego Okręgu — umożliwiają łączną ich charakterystykę.

Tabela 2

Pisma wydawane przez Oddziały/Okręgi PZF

Lp.	Okręg	Tytuł	Lata ukazywania się	Redaktor naczelny	Częstotliwość	Nakład
1.	Beskidzki (wcześniej Okręg Bielski)	Komunikat Okręgu Bielskiego PZF	1979–1996	Marian Libionka	Kwart.	B.d.
		Filatelistą Podbeskidzia	1997–1999	Marian Libionka	Półrocz.	60 egz.
		Filatelistą Beskidzki	2000–	Marian Libionka; Eugeniusz Matyszko-wicz	Półrocz.; od 2020 rocznik	15 egz.
2.	Bydgoski	Bydgoski Komunikat Filatelistyczny	1970–1973	B.d.	Niereg.	B.d.
		Biuletyn Informacyjny. Zarząd Okręgu w Bydgoszczy	1983–1998?	Janusz Księski	Kwart.	300 egz. (1994); 150 egz. (1995)
		Kronika Zarządu Okręgu Polskiego Związku Filatelistów w Bydgoszczy	2002–2018; są plany wznowienia w 2022 r.	Krystian Żurawski	Rocznik	70 egz.; 100 egz. (2014)
3.	Kaliski	Komunikat Zarządu Okręgu PZF w Kaliszu	1980–1986	Roman Strójwąg	Niereg.	B.d.

Lp.	Okręg	Tytuł	Lata ukazowania się	Redaktor naczelny	Częstotliwość	Nakład
		Biuletyn. Polski Związek Filatelistów. Zarząd Okręgu Kalisz	1986–1987	Red. zespół	Niereg.	B.d.
		Informator. Kaliski Filatelista	1988–1992	B.d.	Niereg.	B.d.
		Kaliski Informator Filatelistyczny	1993–1995	Oprac. i wyd. Zarząd Okręgu; od X 1994 Roman Matusiak; od XII 1995 Jerzy Bielawski	Kwart.	B.d.
		Filatelista Kaliski	XII 1995–	Jerzy Bielawski	Kwart.	300 egz. (2004); 120 egz. (2020)
4.	Koszaliński	Informator Zarządu Okręgu PZF	1996–2011	Tadeusz Galant	Kwart.	B.d.
		Informator Koszalińskiego Okręgu PZF (od nr. 3 za 2019 r.: Informator: kwartalnik Koszalińskiego Okręgu PZF	2012–	Tadeusz Galant	Kwart.	150 egz. (2020)
5.	Lubelski	Biuletyn Informacyjny Zarządu Oddziału Lubelskiego PZF	1966–1976	Red. zespół	Mies.	B.d.
		Lubelski Biuletyn Filatelistyczny	2004–2005	Ryszard Kuśmiderski	Niereg.	100 egz.

Lp.	Okręg	Tytuł	Lata ukazywania się	Redaktor naczelny	Częstotliwość	Nakład
6.	Łódzki	Biuletyn Filatelistyczny. Polski Związek Filatelistów. Oddział Łódzki	1960–1969	Od 1965 Tadeusz Hampel	Kwart.	500 egz. (1968); 100 egz. (1960)
		Łódzki Biuletyn Filatelistyczny	1970–1976	Tadeusz Hampel	Kwart.	1500 egz. (1973); 1200 egz. (1970)
7.	Małopolski (wcześniej Okręg Krakowski)	Informator Filatelistyczny. Zarząd Okręgu Polskiego Związku Filatelistów Kraków	1981–1986 1992–1993	Lucjan Piekarcz	Kwart.	1000 egz.
		Krakowski Informator Filatelistyczny	1994–1998	Lucjan Piekarcz	Niereg.	B.d.
		Filatelist Małopolski	1999–	Lucjan Piekarcz; Jerzy Duda	Kwart.; od 2011 półrocz.; od 2020 rocznik	300 egz. (2017); 200 egz. (2020)
8.	Opolski	Biuletyn Filatelistyczny/Informator Filatelistyczny. Polski Związek Filatelistów. Zarząd Okręgu w Opolu	1981–1984; 1986	Tadeusz Winiewicz	Niereg.	120 egz. (1983) 100 egz. (1981)
		Filatelistyczny Informator. Polski Związek Filatelistów. Zarząd Okręgu w Opolu	1987–1988	Bronisław Kowanda	Niereg.	B.d.
		Opolski Informator Filatelistyczny	1989–2005	Bronisław Kowanda; Jerzy Lehmann	Niereg.; od 1997 kwart.	120 egz. (2005); 100 egz. (1995)

Lp.	Okręg	Tytuł	Lata ukazywania się	Redaktor naczelny	Częstotliwość	Nakład
9.	Pomorski (wcześniej Okręg Gdański)	Pomorskie Wiadomości Filatelistyczne	2000–2006	Krzysztof Krupa	Kwart.	250 egz. (2000) 200 egz. (2005)
10.	Rzeszowski	Biuletyn Informacyjny Zarządu Okręgu PZF w Rzeszowie	1966–1976 1984?–2017?	Red. Komitet	Niereg.	ok. 50 egz.
11.	Śląsko-Dąbrowski (wcześniej Oddział/ Okręg Katowicki)*	Biuletyn Informacyjny Polskiego Związku Filatelistów. Zarząd Oddziału Wojewódzkiego w Katowicach	1964–1974	Jerzy Zadurowicz; Jerzy Skwara	Mies.	250 egz.
		Katowicki Biuletyn Filatelistyczny	1974 (nr 13) – 1977	Jerzy Skwara; Jerzy Zadurowicz	Niereg.	750 egz.
		Katowicki Kurier Filatelistyczny	1996–2009	Zbigniew Bożek	Kwart.	B.d.
12.	Świętokrzyski (wcześniej Oddział/ Okręg Kielecki)	Komunikaty i Informacje Filatelistyczne/ Informacje Filatelistyczne Kieleckiego Okręgu Polskiego Związku Filatelistów	1985–2003	Maciej Widmański; Ireneusz Witecki, Włodzimierz Seliga	Kwart.	100 egz.
		Świętokrzyskie Wiadomości Filatelistyczne**	1996	Janusz Łojek	Niereg.	B.d.

Lp.	Okręg	Tytuł	Lata ukazywania się	Redaktor naczelny	Częstotliwość	Nakład
13	Tarnowski	Biuletyn Oddziału Tarnowskiego Polskiego Związku Filatelistów	1951–1959	Leszek Madejczyk, Roman Szuszkiewicz, Czesław Taborski; Franciszek Gładysz, Władysław Grzywa, Marian Haydzicki, Karol Janton	Kwart.; niereg.	400 egz. (1954); 100 egz. (1959)
		Biuletyn Informacyjny. Polski Związek Filatelistów. Oddział Tarnów	1961–1966 1969	M. Baran, M. Belcarski, F. Gładysz, R. Tracz	Nireg.	250 egz. (1961); 60 egz. 1966
		Informator Filatelistyczny. Polski Związek Filatelistów. Zarządu Okręgu Tarnów	1985–2013	Igor Terlecki; Edward Madejski, Wojciech Chwastowski, Marek Smoła	Nireg.	80 egz. (1988); 50 egz. (2009)
14.	Warszawski	Biuletyn Filatelistyczny. Polski Związek Filatelistów. Oddział Warszawski	1964–1976	Kolegium red.; od 1969 Tadeusz Gryżewski; Marian Chabrowski	Mies.	550 egz. (1964)
		Biuletyn Filatelistyczny. Polski Związek Filatelistów. Okręg Warszawski	1990–1997	Piotr Wieczorek	Mies.	400 egz.
		Warszawski Biuletyn Filatelistyczny	1997–2016 (ostatni rok tylko wersja elektr.)	Piotr Wieczorek; Zygmunt Janik	Kwart.	300 egz. (1997); 150 egz. (2015)

Lp.	Okręg	Tytuł	Lata ukazywania się	Redaktor naczelny	Częstotliwość	Nakład
15.	Wielkopolski (wcześniej Okręg Poznański)	Wielkopolskie Wiadomości Filatelistyczne	1966–1976 1994–	Kom. red.; Ludwik K. Malendowicz	Niereg.; Kwart. (od 1994)	1000 egz. (1966); 500 egz. (2003); 130 egz. (2020)
16.	Wrocławski	Wrocławskie Wiadomości Filatelistyczne	1965–1976	Tadeusz Szlachcianowski; Józef Leszczyński	Kwart.	B.d.
		Informator Filatelistyczny. Zarząd Okręgu Wrocławskiego Polskiego Związku Filatelistów	2003–	Leon Wróbel; Kazimierz Rosiewicz	Niereg.	550 egz. (2019); 150 egz. (2014)
17.	Zachodniopomorski (wcześniej Okręg Szczeciński)	Biuletyn Filatelistyczny. Polski Związek Filatelistów. Oddział w Szczecinie	1967–1976	Władysław Monarcha; Stanisław Krzywicki	Niereg.	300 egz. (1967); 500 egz. (1972)
		Informator Polskiego Związku Filatelistów. Okręg Zachodniopomorski	1984–1996 2001–2013?	Stanisław Krzywicki	Półrocz.	B.d.
18.	Zamojski	Zamojski Informator Filatelistyczny	1990–1994 2000–2003	Izydor Wiśniewski; Zbigniew Dziurkowski	Niereg.	100 egz.

* Oddział Katowicki jest to dziś, jako jednostka mniejsza niż Okręg

** Pod takim tytułem ukazały się dwa numery (41–42) „Komunikatów i Informacji Filatelistycznych”

Źródło: opracowanie własne

Zamieszczone w tabeli czasopisma wydawane były (są) jako organa prasowe poszczególnych jednostek organizacyjnych: najpierw Oddziałów, a następnie Okręgów PZF. W związku z funkcją, jaką pełnią, na ich zawartość składają się przede wszystkim materiały o charakterze organizacyjnym, m.in. sprawozdania z działalności

Okręgów, sprawozdania z zebrań sprawozdawczo-wyborczych, uchwały oraz relacje z walnych zebrań delegatów Okręgów, składy nowych władz Okręgów i sprawozdania z ich prac, rejestrujące liczbę i tematykę posiedzeń i spotkań. Zamieszcza się także informacje odnośnie do finansów Związku i Okręgu (składek członkowskich, subwencji centralnych, pomocy sponsorów itp.) oraz ich wydatkowania.

W biuletynach publikuje się ponadto relacje ze zjazdów szkoleniowych oraz z różnych imprez okolicznościowych i spotkań ogólnozwiązkowych oraz komunikaty w sprawie dostępnych do zakupu walorów filatelistycznych, informacje dotyczące spotkań wymiennych członków Okręgu oraz nowości wydawnicze edytowane nakładem Zarządu Okręgu. Szczególnie dużo miejsca poświęca się wystawiennictwu zarówno w skali międzynarodowej, jak i ogólnopolskiej oraz regionalnej czy lokalnej. Relacje z wystaw i konkursów są zazwyczaj bardzo szczegółowe, omówieniu ich tematyki, inicjatorów i organizatorów towarzyszy zwykle lista wystawców oraz nagrodzonych. Ponadto publikuje się relacje z obchodów ważnych rocznic i wydarzeń, jak chociażby 100-lecie filatelistyki, czy tak doniosłe, jak 100-lecie odzyskania przez Polskę niepodległości, a także zamieszcza się fotografie okolicznościowych walorów, wydanych z okazji tych wydarzeń. Ważnym elementem jest także publikowanie wykazów osób i instytucji wyróżnionych w danym roku honorowymi odznakami filatelistycznymi, które uważa się za szczególnie prestiżowe. Tekstom tym zazwyczaj towarzyszą bogate materiały ilustracyjne.

Ważne miejsce zajmują informacje o inicjatywach mających na celu propagowanie filatelistyki w szerokich kręgach społeczeństwa oraz wśród młodzieży. Do takich należała np. Specjalistyczna Okręgowa Wystawa Filatelistyczna w Oławie, która zapoczątkowała tzw. filatelistykę otwartą. Inicjatywa cieszyła się bardzo dużym zainteresowaniem i została doceniona przez władze centralne Związku, a relacja z niej wypełniła znaczną część łamów wrocławskiego „Informatora Filatelistycznego”⁴⁸.

W tekstach omawiających szeroko pojęte działania Okręgów zwraca się uwagę na konieczność współpracy z władzami samorządowymi różnego szczebla, z instytucjami kulturalnymi i oświatowymi w regionie, ze sponsorami oraz z Poczta Polską SA. W ostatnich latach tematem wielu notatek jest udział filatelistów ze swoimi zbiorami w takich przedsięwzięciach, jak noce muzeów, postcrossing, czy propagowanie filatelistyki w nowych mediach.

Jednakże zawartość pism wydawanych jako organa prasowe Okręgów nie ogranicza się wyłącznie do tekstów o tematyce organizacyjnej. W wielu z nich publikowane są artykuły z historii poczty i poszczególnych walorów filatelistycznych oraz opracowania zawierające pieczęcie, stemple, przekazy i okolicznościowe datowniki pocztowe, stosowane na terenach danego Okręgu. Te obszernie nieraz artykuły mają ogromną wartość merytoryczną, opracowane są na podstawie szerokiej kwerendy

⁴⁸ S. Gorzelak, K. Rosiewicz, *Od Redaktora*, „Informator Filatelistyczny” (Wrocław) 2019, nr 17, s. 17–27; K. Rosiewicz, *Oława — promotorem klasy filatelistyki otwartej*, tamże, s. 28–29.

źródłowej i bogatego zakresu literatury przedmiotu. Autorami tych artykułów są doświadczeni filatelisci, którzy posługując się nierzadko metodologią naukową, badają i opisują zjawiska będące przedmiotem ich zainteresowania.

Pisma wydawane przez Okręgi PZF są bardzo zróżnicowane zarówno pod względem edytorskim, jak i merytorycznym. W tej grupie mieszczą się kilkunastostronicowe powielane maszynopisy zawierające najważniejsze wiadomości o Okręgu i jego działalności, a także merytorycznie bardzo dobrze prowadzone magazyny popularyzujące wiedzę o filatelistyce i przedmiotach jej zainteresowania. Do tych pierwszych należy większość pism wydawanych tuż po utworzeniu PZF, ale także niektóre późniejsze, mające swoje edycje już w XXI w. Ich szata graficzna zazwyczaj była (i jest) pochodną sytuacji finansowej danego Okręgu oraz jego potencjału autorskiego. Z czasem wiele z pism, które rozpoczynały istnienie jako czarno-białe maszynopisy lub odbitki ksero, ewoluowało, zyskując najpierw kolorową okładkę, a potem — całość — częstokroć w ładnym, profesjonalnym opracowaniu graficznym. Wśród tych drugich na uwagę zasługują np. „Wielkopolskie Wiadomości Filatelistyczne”, „Filatelista Kaliski” czy „Filatelista Małopolski”. Ich poziom świadczy o aktywności Zarządu Okręgu, większych finansach, którymi dysponuje, liczebności i zaangażowaniu działaczy filatelistów. Na rangę wpływa m.in. współpraca redakcji ze znanymi i cenionymi w całym kraju filatelistami. Ich artykuły badawcze, reprezentujące szeroki wachlarz tematyczny m.in. z zakresu historii poczty i polskiego ruchu filatelistycznego oraz dotyczące historycznych, rzadkich i cennych walorów filatelistycznych, przybliżają te pisma do pism popularnonaukowych wielokrotnie nagradzanych w kategorii: literatura na krajowych i międzynarodowych wystawach filatelistycznych⁴⁹.

Jak już wspomniano, edycje czasopism wydawanych przez struktury terenowe PZF uzależnione były (i są) od posiadanych przez nie funduszy. Do końca lat 80. nie było z nimi większych problemów, ponieważ w kosztach tych partycypował częściowo Zarząd Główny PZF, ponadto otrzymywano pewne dotacje ministerialne (resztę kosztów pokrywano ze składek członkowskich). A że w tym okresie liczba członków Związku była duża, to i składki wystarczały na różne inicjatywy, w tym wydawanie czasopism. Zmiany nastąpiły po 1989 r., kiedy, po pierwsze, zmniejszała się systematycznie liczba członków związków filatelistycznych, i po drugie — ustały dotacje odgórne. Obecnie czasopisma wydawane są z dochodów Okręgów, na które składają się składki członkowskie i ewentualnie pieniądze pozyskane od sponsorów. Jeśli nakłady są małe — kilkadziesiąt egzemplarzy — to członkowie Zarządów wydają je nawet własnym sumptem, za prywatne pieniądze lub z pomocą np. zaprzyjaźnionych informatyków i grafików komputerowych czy właścicieli miej-

⁴⁹ *Poczta i filatelistyka w Wielkopolsce*, red. A. Karwacki, Poznań 1993, s. 104; J. Bielawski, *40 lat Okręgu Kaliskiego Polskiego Związku Filatelistów 1980–2020*, Kalisz 2020, s. 138; J. Duda, *Pół wieku krakowskich informatorów...*

scowych drukarni⁵⁰. Zdarza się, że sponsor łoży pieniądze w zamian za reklamę firmy w piśmie albo za... dyplom z okazji święta filatelistycznego i upominki w postaci walorów filatelistycznych. Niektóre Zarządy nawet dziś muszą się zadowolić biuletynem powielanym na kserografie, gdyż tylko takie są ich możliwości finansowe. Wielu filatelistów współredagujących pisma przyznaje, że często zdarza się, iż upadają one jeśli nie z powodów kadrowo-organizacyjnych (nie ma chętnych do pisania artykułów), to właśnie z powodów finansowych.

Także nakłady czasopism wydawanych przez Okręgi uzależnione były od finansów, a ściślej od liczby członków (a tym samym odbiorców), i zmieniały się w ciągu lat nawet w obrębie jednego tytułu⁵¹. W okresie, gdy ruch miał charakter masowy, liczba egzemplarzy niektórych tytułów dochodziła do 1000, a nawet 1500 egz. I bywało, że nakład rozchodził się co do ostatniego zeszytu. Z czasem, wraz z topnieniem szeregów Związku, liczba ta malała, by zatrzymać się na 50–80 egz., a w skrajnych przypadkach w małych Okręgach — nawet na 15. W ostatnim czasie niektóre czasopisma są digitalizowane i zamieszczane w Internecie, ale fakt ten — jak wynika z wypowiedzi filatelistów — nie jest przyczyną niższych nakładów, ponieważ starsi filateliści i tak wolą tradycyjną wersję, ale ich — pasjonatów — jest po prostu coraz mniej.

Czasopisma te nie trafiają do obiegu przez oficjalne, tj. biznesowe kanały dystrybucji. Ich rozpowszechnianie odbywa się bezpłatnie wśród członków danego Okręgu, ponadto są wysyłane na zasadzie wymiany do Zarządów innych Okręgów i do Kół, część nakładów jest przeznaczana na wystawy filatelistyczne, dla osób spoza Związku, np. podczas spotkań wymiennych, imprez i uroczystości filatelistycznych. Egzemplarze otrzymują też autorzy artykułów oraz osoby prywatne, współpracujące z danym Okręgiem. W ramach egzemplarza obowiązkowego pisma wysyła się do uprawnionych do tego bibliotek, a także do bibliotek i archiwów w regionie.

Pisma wydawane przez terenowe organy PZF obrazują ich bogaty nieraz dorobek, a także przypominają sylwetki (m.in. przez wywiady) ludzi filatelistyki, którzy ten dorobek tworzyli i tworzą. Biorą udział w popularyzowaniu filatelistyki, kolekcji filatelistycznych, młodzieżowego ruchu filatelistycznego; propagują badania wszelkich walorów filatelistycznych i publikują ich wyniki. Towarzyszą filatelistom w realizowaniu się w ramach hobby, dokumentując wszystkie ważne przedsięwzięcia.

⁵⁰ W okresie, kiedy drukarnie przyjmowały zamówienia minimum na 300–400 egzemplarzy (przy jednorazowym uruchomieniu maszyny drukarskiej), było to zbyt dużą liczbą i taki nakład nigdy nie rozchodził się w całości, generując straty dla Okręgu.

⁵¹ Stąd decyzja, by w tabeli podawać tylko nakład najwyższy i najniższy (z datami).

Bibliografia

- Bem S., *80 lat tarnowskiej prasy filatelistycznej 1919–1999*, Tarnów 2004.
- Białek H., Wiatrowski Z., *Z historii i teraźniejszości filatelistyki polskiej — wybrane problemy i zdarzenia*, [w:] *Podstawy wiedzy o poczcie i filatelistyce. Podręcznik dla potrzeb Studium Filatelistyki PZF*, pod red. Z. Wiatrowskiego i P. Drzewieckiego, Bydgoszcz – Ciechocinek – Warszawa 2008.
- Bielawski J., *40 lat Okręgu Kaliskiego Polskiego Związku Filatelistów 1980–2020*, Kalisz 2020.
- Duda J., *Pół wieku krakowskich informatorów i prasy filatelistycznej*, <http://www.cracovia-na.eu/index.php/component/content/article/77-aktualnosci/734-pol-wieku-krakowskich-informatorow-i-prasy-filatelistycznej>.
- Encyklopedia filatelistyki*, red. nac. T. Hampel, Warszawa 1993.
- Fijas S., *Polskie czasopisma filatelistyczne. Katalog wystawy*, Wrocław 1984.
- Filatelistyka w Małopolsce. Złoty Jubileusz 1950–2000*, oprac. red. L. Piekarz i J. Adamczyk, Kraków 2000.
- Janik Z., *Krajowe czasopisma filatelistyczne*, Warszawa 1998.
- Krajowe czasopisma pocztowe i filatelistyczne. Katalog*, [oprac. S. Fijas], Wrocław 1990.
- Lubczyńska A., *Czasopisma hobbystyczne w Polsce — próba zdefiniowania zjawiska*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2022, z. 2 (66).
- Machowski J., *Rola Krakowa w rozwoju polskiej prasy filatelistycznej*, Kraków 1969.
- Poczta i filatelistyka w Wielkopolsce*, red. A. Karwacki, Poznań 1993.
- Rosin R., *Polska prasa filatelistyczna w latach 1894–1969 i jej wpływ na rozwój polskiego ruchu filatelistycznego*, Kraków 1969.
- Smoła M., *75 lat filatelistyki w Tarnowie*, Tarnów 2010.
- Śnieżko A., *Polska prasa filatelistyczna. Zarys historyczny 1894–1962*, Warszawa 1963.
- Winiewicz T., *Filatelistyka 1990–2000. Bibliografia zawartości*, Wrocław 2000.